

Amsterdamskie płytki flizowe z badań na kwartale XXVI w Stargardzie

Iwona Wojciechowska

Stargard

i.wojciechowska@muzeum-stargard.pl

Abstrakt

Podczas ratowniczych prac archeologicznych na jednym z kwartałów Starego Miasta w Stargardzie odnaleziono zespół 27 ułamków płytek flizowych, które w końcu XVIII w. namalował Gerrit de Graaf w jednej z amsterdamskich wytwórni.

Abstract

During salvage archaeological work in one of the quarters of Stargard Old Town, a collection of 27 parts of tiles were found, that had been painted by Gerrit de Graaf in one of Amsterdams tile manufactories in late 18th century.

Słowa kluczowe

Stargard, Amsterdam, nowożytność, płytki flizowe, archeologia

Keywords

Stargard, Amsterdam, Modern times, tiles, archaeology

W trakcie ratowniczych badań archeologicznych na kwartale XXVI¹ Starego Miasta w Stargardzie (ryc. 1) w latach 2017–2018 natrafiono na 27 fragmentów płytek flizowych, pochodzących maksymalnie z 11 zabytków². Zdecydowaną większość odkrytych ułamków fliz zdobiają obrazy nadwodnych pejzaży. Nieliczną grupę stanowią fragmenty związane z motywem pasterskim – idealizującym życie na wsi. Przedstawienia o tej tematyce wzorowano na ówczesnym malarstwie i grawerstwie holenderskim, dzięki czemu motywy te charakteryzuje oryginalny styl niderlandzkich płytek flizowych³.

¹ Na podstawie planu miasta Stargard według M.F. Schwadtkena z 1724 r. Współcześnie teren badań wytyczony jest ulicami Bolesława Chrobrego, Kasztelańską, a od wschodu fragmentem zachowanego średniowiecznego muru miejskiego.

² Prace prowadzone były w związku z budową kompleksu mieszkalno-usługowego. Wszystkie płytki odkryto w obiekcie ceglany na planie kwadratu o wymiarach 1,7×1,7 m. Obiekt zinterpretowany został jako fragment piwniczki wymurowanej z nowożytnej cegły (XVII w.) – Balcerzak 2018; Szeremeta 2018a, 4.

³ Tietzel 1980, 85; Fekecz-Tomaszewska 1984, 16.

Produkcja tego typu przedmiotów ma bardzo długą historię, jednak technika ich wyrobu trafiła do Niderlandów wraz z emigrantami włoskimi⁴, którzy na początku XVI w. założyli w Antwerpii pierwsze warsztaty fajansu⁵. Od tego czasu, aż do 2. połowy XIX w.⁶, Holandia była liderem w produkcji fliz, a Rotterdam został centrum niderlandzkiego przemysłu płytkowego⁷. Początkowo te same pracownie zajmowały się wytwórczością zarówno naczyń fajansowych, jak i fliz. Jednak już od połowy XVII w. zaczęły powstawać wyspecjalizowane warsztaty tworzące jedynie płytki. Zawężenie profilu produkcji doprowadziło ostatecznie do zaniku w końcu XVII w. większości mieszanych pracowni – wyjątkiem były jedynie ośrodki fryzyjskie w miastach takich jak: Harlingen, Makkum oraz Bolsward, które dalej produkowały oba rodzaje wytworów. Po 1700 r. przemysł płytkowy w Holandii skoncentrował się w kilku miejscach, mianowicie w Rotterdamie, Amsterdamie, Utrechcie, Alkmaar, Gorinchem oraz we Fryzji⁸.

W XVII w. dużą popularnością w Europie cieszyła się chińska porcelana powstająca w kraju pod panowaniem cesarzy z dynastii Ming, przywożona początkowo przez portugalskie żaglowce⁹, a później także przez Kompanię Wschodnioindyjską. Moda na dalekowschodnią ceramikę była tak duża, że w bardzo krótkim czasie stała się ona poważną konkurencją dla lokalnie produkowanego fajansu. W związku z tym niderlandzkie pracownie, by walczyć o klientów, próbowały naśladować chiński wyrób, co zmieniło wygląd i jakość ceramiki holenderskiej¹⁰. Imitowanie chińskich produktów wymusiło na niderlandzkich garncarzach szkliwienie glazurą cynową całości naczyń, aby naśladowało biały czerep porcelany. Zmiana nastąpiła także w rodzaju przygotowywania gliny, wystroju i kolorze nowych produktów – przedstawienia malowane feerią barw zastąpione zostały bładoniebieskimi obrazami. Ta innowacja technologiczna w wytwórczości miejscowego fajansu wpłynęła istotnie na niższą cenę fliz, dzięki czemu stały się one powszechnie dostępne i szeroko stosowane nawet na obszarach wiejskich. Modyfikacje te sprawiły, że XVII w. stał się złotym wiekiem dla holenderskiego przemysłu ceramicznego¹¹.

Płytki w Niderlandach, w odróżnieniu od m.in. tych stosowanych w Hiszpanii, wykorzystywane były od początku do celów użytkowych. Używano ich przede wszystkim w holenderskich kamienicach jako okładziny dolnej części ścian, chroniąc w ten sposób wnętrze przed wilgocią z miejskich kanałów. Flizy umieszczano również w wąskich kłatkach schodowych, kuchniach, piwnicach oraz przy oknach, by ochronić

⁴ To właśnie z Włoch eksportowano do Flandrii pierwsze wyroby fajansowe – Korf 1960, 18.

⁵ Korf 1960, 18–19; Kamermans 2013, 13; Oczko, Pluis 2013, 15.

⁶ Wówczas to płytki flizowe zostały wyparte przez rozpowszechniającą się modę na tapety. Jednak fabryki z flizami w Makkum, Harlingen oraz Utrechcie działały jeszcze w XX w. – Tietzel 1980, 77; Stettner 1982, 122; Gralow 2004, 163.

⁷ Stettner 1982, 122. W samym tylko XVI w. powstały warsztaty w takich miastach jak: Middelburg, Leeuwarden, Haarlem, Delft, Amsterdam, Dordrecht i Harlingen. Po zakończeniu sporu hiszpańsko-holenderskiego w 1609 r. nastąpił rozkwit ekonomiczny i do 1629 r. powstało kolejnych 25 pracowni – Korf 1960, 19; Berendsen et al. 1964, 131; Tietzel 1980, 77; Kamermans 2011, 46–47.

⁸ Berendsen et al. 1964, 131; Koller 2006, 85; Kamermans 2011, 89–90; 2013, 160.

⁹ Pierwszy portugalski statek z chińską porcelaną przyplłynął do Amsterdamu w 1602 r. – Koller 2006, 86; Kamermans 2011, 47.

¹⁰ Korf 1960, 21, 23; Gralow 2004, 161–162; Kamermans 2011, 47–48; Oczko, Pluis 2013, 17.

¹¹ Korf 1960, 23–24; Koller 2006, 85–86; Kamermans 2011, 50–51; Kwiatkowski 2011a, 515.

odzież przed bielonymi ścianami. Szkliwione płytki, łatwe w czyszczeniu, stosowano w miejscach intensywnie użytkowanych. Z czasem jako materiał ognioodporny i izolacyjny flizy stały się niezbędną dekoracją kominków oraz pieców niderlandzkich domów¹².

Odkryte podczas prac archeologicznych na kwartale XXVI płytki flizowe zaliczyć można do jednej grupy kwadratowych fliz z przedstawieniami w centralnej części płytki, umieszczonymi w okręgu składającym się z dwóch pierścieni¹³. Kremowo-żółty czerep fliz od zewnętrznej strony pokryto cynowym szklivem. Wyjątkowo na czterech (ryc. 2:2; 4:4–5) fragmentach płytek zauważono ślady glazury na ich bocznych ścianach. Jednakowo bładoniebieskie dekoracje umieszczone w okręgach prezentują krajobrazy ludzkiej codzienności.

Ułamki co najmniej pięciu fliz (ryc. 2:1–2; 3:1–3) zdobione są motywem nadbrzeżnego krajobrazu¹⁴. W odkrytych przedstawieniach dominują rybackie łodzie na różnego rodzaju akwenach. Na dwóch flizach (ryc. 2:1–2), które zachowały się prawie w całości, obrazowi życia rybaków towarzyszy typowa dla holenderskiego pejzażu architektura m.in. most spinający dwa brzegi ciekłu wodnego (ryc. 2:2). Spokojną scenerię dopełniają schematyczne sylwetki ludzi (ryc. 2:1–2; 3:2–3) oraz rozwinięte żagle dodające przedstawieniom dynamizmu (ryc. 2:1–2; 3:2). Dla fragmentów dwóch płytek (ryc. 2:1–2) znaleziono w Rijksmuseum XVIII-wieczne flizy z takimi samymi obrazami¹⁵.

Charakterystycznym elementem niderlandzkiego krajobrazu były wiatraki, które często ukazywano również na płytkach¹⁶. W odkrytym zbiorze natrafiono na tylko jeden ułamek z przedstawieniem symbolu Holandii (ryc. 3:4).

Jedna szcążkowo zachowana fliza dekorowana jest motywem pasterskim. Fragment płytki przedstawia postać pędzącą woły oraz kobietę siedzącą na jednym ze zwierząt (ryc. 4:1). Na dalszym planie widać zabudowania miejskie – być może wieżę kościelną. W prezentowanej scenie widoczne są wyraźne nawiązania do twórczości XVII-wiecznych malarzy: Dircka van Bergena oraz Adriaena van de Velde, w których dorobku znajduje się wiele scen krajobrazowych ze zwierzętami domowymi, zwłaszcza wołami. Flizy o tematyce pasterskiej wpisane w okrąg pojawiają się od 2. połowy XVIII w.¹⁷ W zachowanych rogach płytki ozdobione zostały goździkami (ryc. 2:1–2; 3:2, 4; 4:5, 8), które składają się z pięciu płatków stworzonych z wielu małych kresek i kropek. Motyw ten pojawił się po 1720 r. przede wszystkim w produkcji amsterdamskiej, jednak z czasem zaczęły go używać także warsztaty w Makkum¹⁸ i Utrechtie¹⁹.

¹² Korf 1960, 21; Tietzel 1980, 78, 80; Stettner 1982, 122; Gralow 2004, 162; Koller 2006, 85; Kamermans 2013, 16–17; Oczko, Plus 2013, 16–17.

¹³ Według starszych publikacji tego typu płytki należą do typu fliz medalionowych (por. Korf 1960, 63–65), jednak nowsza literatura wskazuje na mylące określenie okręgu medalionem, który może być nie tylko okrągły – Plus 2013, 511.

¹⁴ Rozkwit produkcji płytek niderlandzkich z pejzażami przypada na koniec XVII–XVIII w. – Fekecz-Tomaszewska, 1984, 17. Rijksmuseum – collection.

¹⁶ Kwiatkowski 2010, 515.

¹⁷ Korf 1960, 25.

¹⁸ Po 1770 r. w pracowniach w Makkum goździki pojawiły się w rogach płytek, w których centralnej części znajdował się okrąg z przedstawieniem – Kamermans 2017, 15.

¹⁹ Tietzel 1980, 85; Plus 1993, 40; 2013, 540; Kamermans 2017, 15.

Flizy z kwartału XXVI w Stargardzie mają wielkość zbliżoną do 13 cm²⁰ i grubość 0,7-0,8 cm. Pierwsze niderlandzkie płytki były duże i grube²¹, jednak już w XVII w. nastąpiła standaryzacja rozmiaru fliz w ośrodkach holenderskich – większość z nich miała wymiary ok. 13×13 cm. Unifikacja wielkości ogranicza dokładniejsze określenie chronologii, za to pomocne mogą być dane dotyczące grubości płytek. Zmiany w przygotowywaniu surowca do wyrobu fliz w latach 20. XVII w. sprawiły, że stały się one cieńsze. W XVIII w. grubość płytek była mniejsza niż 1 cm²².

Niestety, ustalenie miejsca produkcji fliz jest bardzo utrudnione. Wynika to przede wszystkim z faktu, że większość warsztatów wzorowała się na tych samych rycinach, a nawet korzystała z jednego szablonu, co uniemożliwia praktycznie określenie pochodzenia płytek na podstawie dekoracji. Dodatkowo, w odróżnieniu od niemieckich manufaktur, na holenderskich flizach sporadycznie pojawiają się sygnatury czy podpisy malarzy wykonujących te obrazy. Jedyną szansą na rozróżnienie proveniencji omawianych przedmiotów jest rozpoznanie poszczególnych elementów przedstawień stworzonych odręcznie m.in. fal na wodzie, chmur, czy drzew²³. Odkryte w Stargardzie płytki namalował około 1780 r. Gerrit de Graaf²⁴, który zatrudniony był w jednej z amsterdamskich pracowni²⁵.

Ważną rolę od połowy XVII w.²⁶ w produkcji niderlandzkich fliz odgrywał eksport. Kluczowe znaczenie w sprzedaży zagranicznej miały warsztaty w Rotterdamie, Amsterdamie oraz pracownie fryzyjskie²⁷. Początkowo płytki stanowiły balast dla statków transportujących naczynia wzorowane na chińskiej porcelanie. Żaglowce dostarczające – zajmującą dużo miejsca, ale stosunkowo lekką – ceramikę potrzebowały dociążenia wyrobami, których można się było pozbyć bez większych strat po dotarciu do celu. Na jej miejsce ładowano na pokład zboże²⁸. Pełen rozkwit zagranicznej sprzedaży fliz nastąpił w XVIII w., gdy holenderskie produkty trafiały do południowych Niemiec, Czech, Danii, Anglii, Włoch, Hiszpanii i Portugalii, krajów Lewantu, Afryki, a nawet Brazylii. O popularności niderlandzkich płytek świadczą również znaleziska we francuskich zamkach, rosyjskich pałacach czy nadbałtyckich domach kupieckich²⁹.

Odkryte na kwartale XXVI zabytki potwierdzają, że szeroki rynek zbytu fliz objął swoim zasięgiem również i Pomorze Zachodnie. Choć omawiane płytki są

²⁰ W trzech przypadkach, w których możliwe jest zmierzenie wielkości fliz, wymiary wahają się od 12,9–13,1 cm.

²¹ W XVI w. wymiary płytki osiągały nawet 14,7 cm, a grubość 2 cm – Korf 1960, 37.

²² Korf 1960, 37; Tietzel 1980, 83; Gralow 2004, 164; Kamermans 2011, 50–51; Pluis 2013, 99.

²³ Berendsen et al. 1964, 131; Stahl 1975, 3; Pluis 1979, 20; Tietzel 1980, 84; Kamermans 2011, 53.

²⁴ Za identyfikację dziękuję dr. hab. Piotrowi Oczce.

²⁵ Pluis 1979, 22.

²⁶ Wówczas to rozpoczęła się masowa produkcja płytek w Niderlandach – Koller 2006, 86.

²⁷ Berendsen et al. 1964, 207; Fekecz-Tomaszewska 1984, 13.

²⁸ Fekecz-Tomaszewska 1984, 13; Gralow 2004, 162; Szmida-Półbratke 2010, 9.

²⁹ Korf 1960, 38–39; Berendsen et al. 1964, 132; Koller 2006, 91; Szmida-Półbratke 2010, 9; Kamermans 2011, 92; Oczko 2018, 22–27.

drugim tego typu znaleziskiem na terenie Stargardu³⁰, to o imporcie ich na tereny pomorskie świadczą również wykazy towarów z portów w Szczecinie i Kołobrzegu. W samym tylko porcie w Kołobrzegu w latach 1735–1755 odnotowano przywóz 6 880 ozdobnych kafli³¹, natomiast w 1654 r. do Szczecina przyплыnęło 90 sztuk, a w latach 1672–1673 ponad 470 płytek³².

Importy z Niderlandów odkrywano już wcześniej w Stargardzie³³, a ich dostawą zajmowali się handlarze specjalizujący się skupem zboża i jego eksportem rzeką Iną do innych miast. Pomimo faktu, że w XVIII w. kupcy stargardzcy wycofali się z handlu morskiego i zaprzestano spławu rzeką, to jednak miasto utrzymało swoje strategiczne znaczenie gospodarcze. Stało się ono ważnym węzłem komunikacyjnym – przez Stargard bowiem prowadził główny szlak komunikacyjny z Berlina do Gdańska i Królewca oraz droga łącząca Szczecin i ziemie polskie. Był to także punkt, z którego rozchodziły się we wszystkie strony szlaki pocztowe³⁴. W związku z tym nie dziwi, że na terenie miasta odnajdywane są tak popularne w ówczesnym czasie płytki flizowe.

Bibliografia

ŹRÓDŁA

Archiwum Państwowe w Szczecinie (APS)

Rękopisy i Spuścizny (RiS)

109 [Wyciągi z ksiąg celnych Szczecina /?/ z lat 1568–1675]

LITERATURA

Balcerzak T. 2018. *Badania architektoniczne obszaru kwartału zabudowy w sąsiedztwie Bramy Wałowej i Baszty Białogłównki, pomiędzy ul. Bol. Chrobrego, Kasztelańską, Spichrzową i Przymurną w Stargardzie* (maszynopis w archiwum DA MAH w Stargardzie).

Berendsen A., Keezer M., Schoubye S., Simões J.M., Tichelaar J. 1964. *Fliesen. Eine Geschichte der Wand- und Bodenfliesen*. München.

Fekecz-Tomaszewska B. 1984. *Holenderskie płytki ścienne w XVII i XVIII wieku*. Wrocław.

Gralow R. 2004. *Niederländische Wandfliesen im Wismarer Fungut*. *Archäologische Berichte aus Mecklenburg-Vorpommern* 11, 160–171.

Kamermans J. 2011. *Het Tegel boek*. Zwolle.

³⁰ W 2003 r. podczas interwencyjnych badań na Starym Mieście natrafiono na połowę holenderskiej płytki dekoracyjnej z 2. połowy XVIII w. – Kwiatkowski 2011a, 515–520. Fliza z największym prawdopodobieństwem również pochodzi z jednej z amsterdamskich pracowni.

³¹ Chodzi tu o płytki flizowe – Lesiński 1982, 321.

³² APS RiS 109.

³³ Por. m.in. Kwiatkowski 2010; 2011a; 2011b; 2011c; Kwiatkowski, Majewski 2012; Kwiatkowski 2013a; 2013b; Kwiatkowski, Majewski 2016; Szeremeta 2018b.

³⁴ Lesiński 1969, 102, 118–119.

- Kamermans J. (red). 2013. *Verglaasde Charme. De Schoonheid van de Nederlandse Tegel/ Glazed Charm. The Beauty of Dutch Tiles*. Zwolle.
- Kamermans J. 2017. Een transfer in de 18e eeuw. *Friesch Dagblad*. 15 juli 2017, 15.
- Koller G. 2006. *Schönheit aus dem Feuer. Fliesenkunst aus acht Jahrhunderten*. Berlin–München.
- Korf D. 1960. *Tegels*. Bussum.
- Kwiatkowski K. 2010. Zbiór jednorodnych fajek glinianych z jednej z latryn kwartału IX w Stargardzie. *Stargardia* 5, 541–550.
- Kwiatkowski K. 2011a. „Nadbrzeżny krajobraz z rybakami”. Niderlandzka płytka flizowa z badań w Stargardzie. *Stargardia* 6, 515–520.
- Kwiatkowski K. 2011b. Niderlandzkie talerze fajansowe z motywami biblijnymi z badań archeologicznych kwartału IX w Stargardzie. *Stargardia* 6, 223–250.
- Kwiatkowski K. 2011c. Jednorodne fajki gliniane z badań kwartału staromiejskiego w Stargardzie. *Materiały Zachodniopomorskie. Nowa Seria* 6/7, 357–383.
- Kwiatkowski K. 2013a. Fajki gliniane z badań interwencyjnych przy Odwachu w Stargardzie. W: E. Fudzińska (red.), *XVIII Sesja Pomorzoznawcza. Vol. 2 Od późnego średniowiecza do czasów nowożytnych*. Malbork, 283–298.
- Kwiatkowski K. 2013b. Zespół jednorodnych fajek glinianych z badań archeologicznych kwartału IX w Stargardzie. W: H. Paner, M. Fudziński (red.), *XVII Sesja Pomorzoznawcza. Vol. 2 od późnego średniowiecza do czasów nowożytnych*. Gdańsk, 71–90.
- Kwiatkowski K., Majewski M. 2012. Wyroby ceramiczne okresu nowożytnego. W: K. Kwiatkowski (red.), *Archeologia Stargardu. Badania zachodniej części kwartału V*. Archeologia Stargardu 1. Stargard, 113–145.
- Kwiatkowski K., Majewski M. 2016. Wyroby ceramiczne okresu nowożytnego. W: M. Majewski (red.), *Archeologia Stargardu. Badania na obszarze dawnego kościoła augustiańskiego*. Archeologia Stargardu 2 (2). Stargard, 153–221.
- Lesiński H. 1969. Zarys dziejów Stargardu od XIII do końca XVIII w. W: B. Dopierała (red.), *Z dziejów ziemi stargardzkiej*. Poznań, 99–124.
- Lesiński H. 1982. *Handel morski Kołobrzegu w XVII i XVIII wieku*. Rozprawy i studia 50. Szczecin.
- Oczko P. 2018. *Holenderskie flizy na dawnych ziemiach polskich i ościennych 2. Moda i wnętrza*. Malbork.
- Oczko P., Plus J. 2013. *Gabinet Farfurowy w Pałacu w Wilanowie. Studium historyczno-ikonograficzne*. Warszawa.
- Plus J. 1979. Bijbeltegels van G.D. Graaf. *Tegel* 7, 20–23.
- Plus J. 1993. Bibelfliesen. *Keramos* 141, 39–60.
- Plus J. 2013. *De Nederlandse Tegel. Decors en benamingen 1570–1930/ The Dutch Tile. Designs and names 1570–1930*. Leiden.
- Stahl S. 1975. Fayencefliesen des 18. Jahrhunderts aus deutschen Manufakturen. *Keramos* 67, 3–30.

- Stettner H. 1982. Alte niederländische Wandfliesen mit maritimen Motiven. *Keramos* 96, 121–130.
- Szeremeta M. 2018a. *Sprawozdanie z interwencyjnych badań archeologicznych przy budowie kompleksu zabudowy mieszkalno-usługowej na działkach nr 158, 159, 61/11 obr. 11 Stargard, gm. Miasto Stargard* (maszynopis w archiwum DA MAH w Stargardzie).
- Szeremeta M. 2018b. Wyniki badań archeologicznych przy ul. Płatnerzy 1F w Stargardzie. W: E. Trawicka (red.), *XX Sesja Pomoroznawcza*. Gdańsk, 387–396.
- Szmida-Pólbratka M. 2010. *Świat zaklęty w błękicie. Pokój Beyersdorfów w Pałacu Królewskim we Wrocławiu*. Wrocław.
- Tietzel B. 1980. *Fayence I*. Köln.

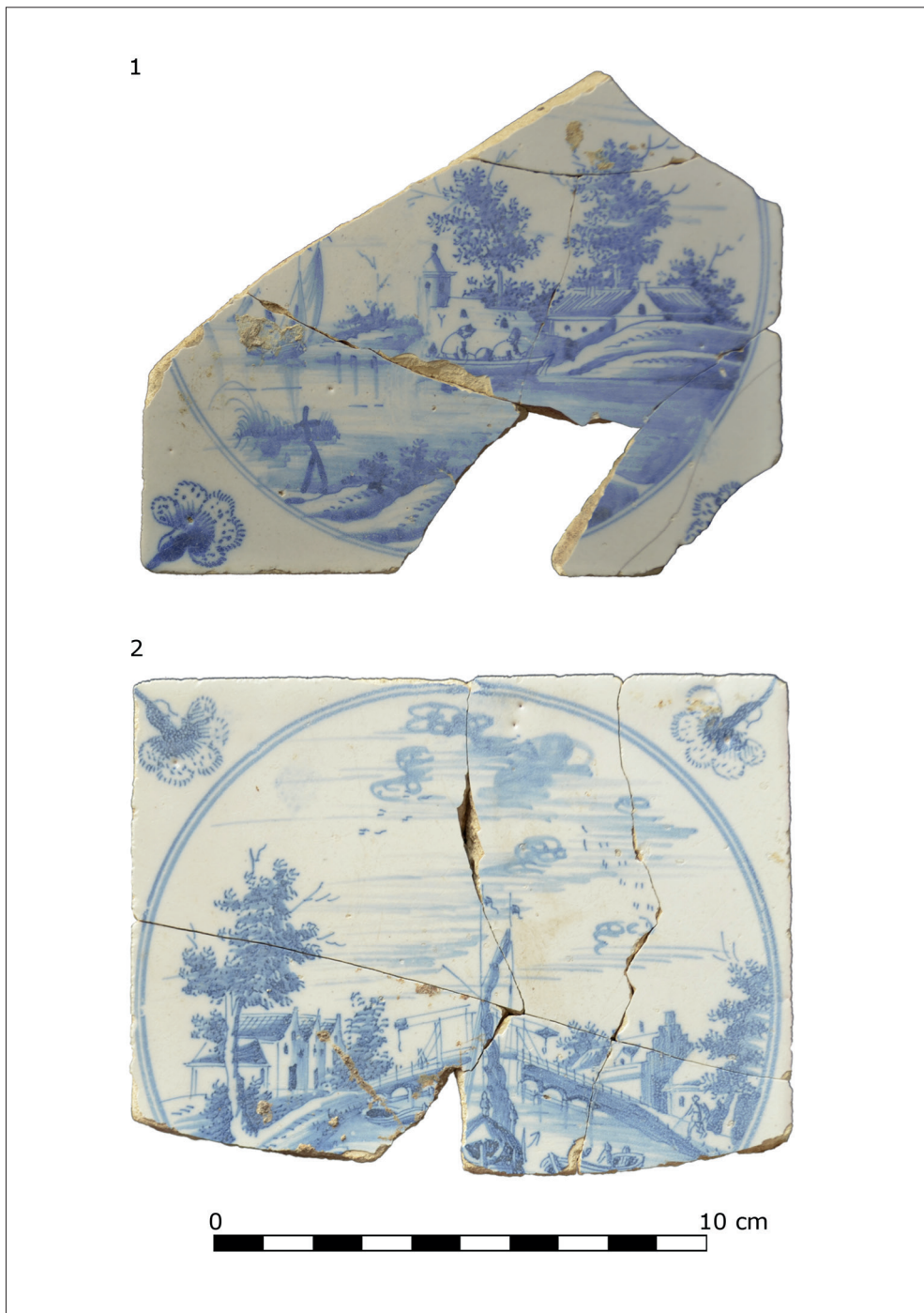
STRONY INTERNETOWE

- Rijksmuseum – collection, [dostęp: 28 maja 2018 r.], <<https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/BK-1955-348-B>>.
- Rijksmuseum – collection, [dostęp: 28 maja 2018 r.], <<https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/BK-1955-308-B>>.
- Rijksmuseum – collection, [dostęp: 28 maja 2018 r.], <<https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/BK-1955-308-A>>.

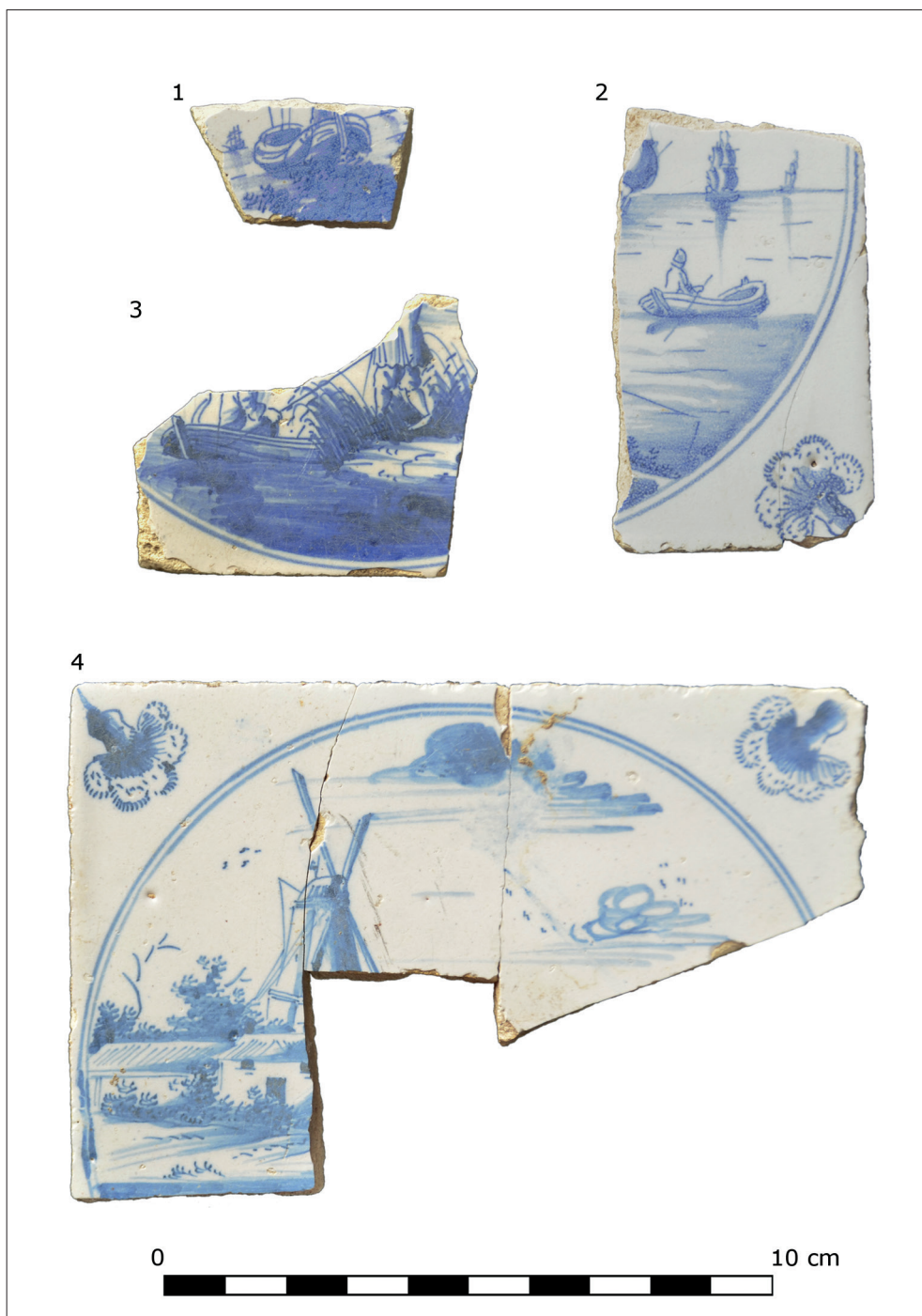

Ryc. 1. Stargard, Stare Miasto. Plan miasta według M.F. Schwadtkena z 1724 r. z zaznaczonym terenem objętym badaniami archeologicznymi w latach 2017–2018, podczas których odkryto płytki flizowe.
Kreślił M. Szeremeta, oprac. I. Wojciechowska, MAH w Stargardzie

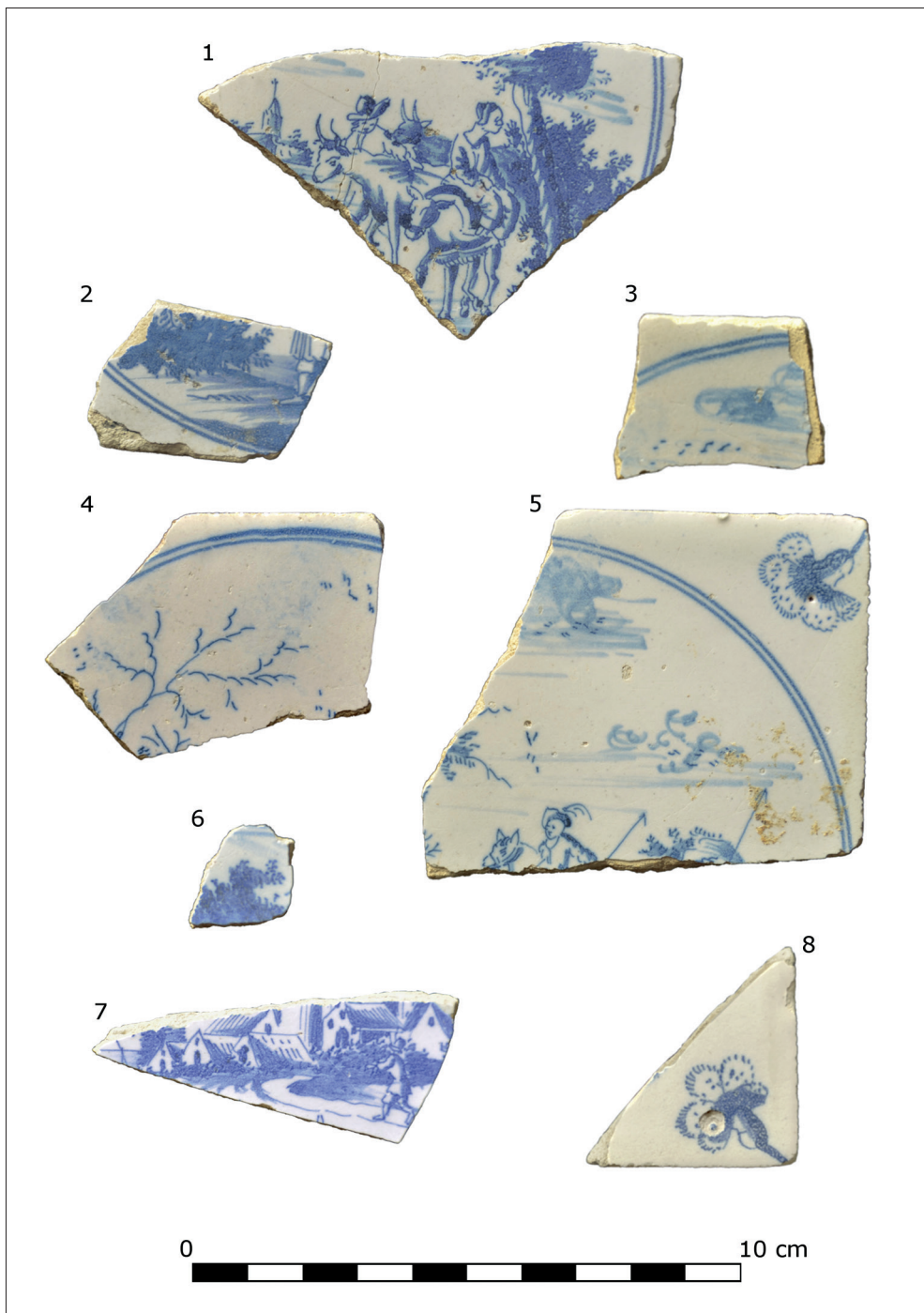

Ryc. 2. Stargard, Stare Miasto – kwartał XXVI. Fragmenty płytek flizowych. Fot. I. Wojciechowska, oprac. I. Wojciechowska, MAH w Stargardzie

Ryc. 3. Stargard, Stare Miasto – kwartał XXVI. Fragmenty płytek flizowych. Fot. I. Wojciechowska, oprac. I. Wojciechowska, MAH w Stargardzie

Ryc. 4. Stargard, Stare Miasto – kwartał XXVI. Fragmenty płytek flizowych. Fot. I. Wojciechowska, oprac. I. Wojciechowska, MAH w Stargardzie